

GAZİ ORHAN BEĞİN HÜKÜMDAR OLDUĞU TARİH ve İLK SİKKESİ

Ord. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

Balıkesir Milletvekili ve T.T.K. üyesi

Osmanlı Tarihleri ve anlardan naklen bazı ecnebi tarihçileri, Gazi Osman Beğın vefatiyle oğlu Orhan Beğın hükümdar olmasını muhtelif yıllarda göstermektedirler; meselâ *Halil-i Konevî* ile *Şükrullah*, Osman Gazi'nin vefatını 710 H. 1310 M. senesinde ve *Âşık Paşa Zade*, *Tac-üt-tevarih* ve *Hammer* ile Tarih-i Osmanî encümeninin yayınladığı *Osmanlı Tarihi* ve *Kühülahbar* ve meskûkât katalogları ve Gibbons'un *Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu* isimli eseri ise 726 H. 1326 M. tarihini gösteriyorlar. Bunlardan başka *Heşt Bihişt*'de 721 H. 1321 M. ve bir takvimî Mecmuada ¹ 720 H. 1320 M., *Lütfi Paşa Tarihinde* de 718 H. 1318 M. yıllarında vefat ettiği görülüyor; yine Osman Gazi'nin vefatını 1327 senesinde gösterenler de vardır.

Halbuki benim, Kurumumuzun neşir vasıtası olan Belleten'in on dokuzuncu sayısında *Gazi Orhan Bey Vakfiyesi* başlığıyla neşrettiğim 724 Rebiulevvel (Mart 1324) tarihli vesikada Orhan Beğın bu senede hükümdar bulunduğu görülmekte ve vakfiyenin altında da Orhan Gazi'nin Çoban, Hamid, Melek, Pazarlı ve Fatma isimlerindeki kardeşleri ile validesi *Malhatun bint-i Ömer Bey* ve oğulları, *Sultan* ve *Süleyman* ve *İbrahim* ile sair şahitlerin adları gösterilmektedir. Vakfiyenin en üstünde de Orhan b. Osman tuğ-rası vardır; yine aynı vesikanın birinci satırındaki من که شجاع الدين اورخان بن فخرالدين عثمان = *Men ki Şücaaddin Orhan ibn-i Fahreddin Osman* ibaresinden de Osman Beğın lâkabının Fahreddin ve Orhanın da Şücaaddin olduğu anlaşılıyor.

Bu vakfiyenin tarihi olan 724 H. 1324 M. yılında, Orhan Gazi'nin hükümdar olduğunu görüyoruz; Hicrî Rebiulevvel ayı Milâdi

¹ Umumî kütüphane, numara 7912 (Mecmua)

Mart ayına müsadiftir. Acaba Orhan Bey bu sene içinde mi hükümdar olmuştur? Yoksa daha evvelki senelerden birinde mi olmuştur? Bundan başka meçhul bir nokta da Osman Beğın idareyi oğluna bıraktıktan sonra kaç sene daha yaşamış olduğu ve Bursa'nın fethinden ne kadar evvel öldüğü noktasıdır.

Tarihler, Osman Beğın son zamanlarda hastalığı sebebiyle askerî kuvvetlerin sevk ve idaresini oğlu Orhan'a bıraktığını yazarlarsa da onun bu esnada babasının yerine hükümdar olduğunu söylemezler ve bu hükümdarlığı Osman'ın vefatını müteakip gösterirler. Şu halde Orhan'ın hükümdar olduğu tarihte Osman sağ mı idi, yoksa vefat etmiş mi idi? belli değildir; muhakkak olan cihet ise Orhan'ın 1324 Mart ayında hükümdar bulunmuş olduğudur.

Merhum B. Halil Ethem'in *Meskûkât-ı Osmaniyye* isimli eserinde aşağıda suretini koyduğum bir gümüş sikke yani Akçe-i Osmânî resmi var. Bu akçenin aslı Meskûkât mütehassısı Bay Osman Ferit Sağlam'ın hususî koleksiyonundadır. B. Osman Ferit bunu, eserini hazırlarken Halil Ethem'e göstermiş o da suretinin ve fotoğrafisini alıp kitabına koymuş, fakat bu mühim sikkeyi kendisine vermiş olan Bay Sağlam'dan bahsetmemiştir. Halbuki bu sikke bugün tarihimizin meçhul bir noktasını aydınlatmak itibarıyla enteresandır ve bu akçenin tetkiki bize Orhan Gazi'nin hükümdar olduğu tarihi göstermektedir ki şimdiye kadar tarihçilerimizle meskûkât mütehassıslarının dikkatini çekmemiştir. Eğer ben de yukarıda adı geçen 1324 tarihli vakfiyeyi neşretmemiş olsaydım bu hususu anlayamayacaktım.

Vezni beş kırat ve kutru 18 milimetre olarak gösterilen bu akçenin iki tarafındaki yazı şöyledir:

Bir yüzünde :

Arka tarafında:

ve bunun etrafında ise (سنة سبع 2 عشرین سبعمائة) yani 727 hicret tarihi vardır.

Orhan gazinin ilk akçesi

Bay Halil Ethem Merhum bu sikkenin arkasındaki yazıda Bursa adının altında görülen ve siyakat rakamlarından üç demek olan للا işareti hakkında hiç bir mütaleada bulunmamıştır. Yukarıda verdiğim izahata dayanarak benim kuvvetli tahminime göre bu üç rakamı ile Orhan Beğın hükümdarlığı senesi gösterilmektedir ; yani bu paranın basıldığı 727 H. senesinde Orhan Bey üç senedenberi hükümdar bulunuyordu. Şimdi bu siyakat rakamı ile Orhan'ın 724 tarihli vakıf-nâmesi göz önüne alınarak tetkik edilecek olursa, bu tarihte yani Orhan'ın cülusundan üç sene sonra 727 de bu akçeyi kestirdiği anlaşılır.

² Halil Ethem merhum نین سبع 2 نین سبع olması ihtimalini de ileri sürmüşse de bunun سبع olduğu açıkça görülmektedir.

Şimdi burada bir sual hatıra geliyor; Orhan'ın bu akçesinden daha eski bir akçesi yok mu? Bugüne kadar Orhan'ın neşredilip görülen müteaddit akçelerinde tarih olmadığı gibi babasının adı da görülmemiştir; bunlar hep اورخان خلد ملكه ibarelidir; yalnız makalemize esas olan sikkesinde babasının adı ve tarih vardır.

Gördüğüm meskûkât kataloglarında Orhan Gazi'ye aidiyeti zan ve tahmin edilen ve tatar sikkelerine benzeyen bazı sikkeler varsa da bunlar hakkında sarih bir şey söylenemez; yalnız İlhânilerin yüksek hâkimiyetini tanıyıp diğer Anadolu beyleri gibi anlara vergi verdiği malûm olduğundan ³ bu metbûiyeti göstermek için para kestirmiş olabilir; fakat henüz kat'î bir mütaleada bulunmak mümkün değildir.

Orhan 727 hicret tarihinden evvel akçe kestirmediyse bunun sebebi ne olabilir? Bu tarihten evvel hiç bir uc beğinin kendi adına para kestirmiş olduğunu mevcut kataloglarda görmedim. Buna da sebep beyliklerin henüz teşekkül halinde olup bir zaman Selçukilerin ve daha sonra İlhânilerin hâkimiyeti altında bulunarak onların paralarıyla muamele yapmalarıdır; bilhassa 1314 ile 1326 sıralarında Anadolu'nun pek sıkı surette İlhânilerin kontrolüne tâbi olduğu ve Emîr Çoban Beğ'in oğlu meşhur *Demirtaş*'ın Anadolu'da umumî vali bulunarak burayı kasıp kavurduğu ve bundan başka Anadolu Beylerini ortadan kaldırmaya başladığı bir devir olduğundan ⁴ bu beğlerin kendi adlarına serbest olarak para kestirmelerine belki imkân yoktu.

³ ممالك روم المحروسه [Anadolu] على عهد خواجه نجم الدين جوينجى على حسب المقاطعه والضمان ... وجه مذکور از موضعی که ذکر میرود حاصل میشود الاوجات [uclar] قرمان ، اولاد حمید ، طنغرلو ، امور بیک ، کرمان ، اورخان ، کرده بولی [Gerede] قسطنوبیه ، اکردير ، سینوب محدودده اوج تمام شد (Risale-i Felekiyye, No. 2756 Ayasofya nüshası)

⁴ «Çun Gazan Han vefatından sonra Çoban Bey oğlu Timurtaş Beyi ve Hoca Sadüddin-i Müstevfi'yi Rum Memaliki zaptına ve Bâgileri kahretmiye gönderdiler. Gelip Rum'da Konya'da ve Akşehir'de Selçuk aslından bulduğu oğlanları boğdurup helâk etti, Konya'da bir gün içinde yirmi dokuz mâhru tıfl oğlan-cıkları şehit ettiler, Akşehir'dekilerin ve Simirede ve Sivas'da olanlardan bazı kurtulup gizlendiler ve bazı sevahile Karaman oğlanları durduğu vilâyetlere vardılar, Karaman oğlanları onlardan kız aldılar ki asıl karışa; saltanat dava ettiklerine sebep budur. Gördü ki Aydın ve Saruhan ve Menteşe ve Teke ili Beyleri Hamit oğlu Dündar Beği bey edinmişler ve mecmu-î mal ve çeri vermeye razı olmuşlar ve tâ haddi Osman bey dahi mal göndermiş. Pes Dündar

Şu halde Orhan'ın para bastırdığı 1327 senesinde Anadolu Beyleri üzerinde İlhanî hâkimiyetinin devam etmesine rağmen Orhan'ın akçe kestirmesi, artık eski tazyikin devam etmediğini gösterir; çünkü İlhanî hükümdarı *Ebu Said Bahadır Han* tahakkümünden bıktığı Beğlerbeği *Emîr Çoban*'ı öldürmüş ve onun oğlu Anadolu valisi Demirtaş da 1327 senesinde evvelâ saklanmış ve sonra Mısır'a kaçmış olduğundan bu halden dolayı geniş bir nefes almış olan Beylikler de rabitalarını zahiren muhafaza etmekle beraber kendi adlarına para kestirmekte beis görmemişlerdir. İşte Orhan Gazi'nin bu 727 de ilk akçeyi kestirmesi bundan ileri gelmiş olabilir. Bu izahata nazaran Orhan Beğın 1324 tarihinde hükümdarlığa geçtiğini kuvvetle ileri sürebiliriz.

Beği ele getürmek ardınca oldu, Dünder Bey Egirdür'de idi, gelip Egirdür üzerine düştü ve hisar etti; zikrolunan Beyleri itaate davet edip elçiler gönderdi...»
Yazıcızâde Selçuknamesi.

